

СЕКТОР БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ПІСЛЯКРИЗОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСІВ

У статті розглянуто зміни, що відбулися у структурі глобальних фінансових активів унаслідок початку світової фінансової кризи. Проведено порівняння світових тенденцій із розвитком сектору банківських послуг в Україні. Визначено перспективи розвитку ринкової діяльності банківських установ.

The article deals with the changes in the structure of global financial assets due to the global financial crisis. Compared the global trends of development of banking sector in Ukraine. Determined the prospects development of banking institutions.

Ключові слова: банківська система, міжнародні фінанси, глобалізація, фінансові послуги.

Key words: banking, international finance, globalization, financial services.

Визначна роль вітчизняних банків у забезпеченні економічного зростання держави зумовлена тим, що вони, фактично, є основними носіями грошово-кредитних відносин, а також одним із джерел залучення ресурсів для фінансування промислового виробництва. Тому від вирішення проблеми збалансування інтересів у взаємодії фінансового та реального секторів економіки залежить стабільність соціально-економічного та політичного розвитку України. З огляду на поглиблення процесів глобалізації, подальші перспективи вітчизняного банківського сектору необхідно розглядати через призму тенденцій розвитку системи міжнародних фінансів, що зумовлює актуальність даної статті.

Впродовж останнього десятиріччя теоретичним і практичним проблемам розвитку банківської системи України в контексті інтеграційних процесів на фінансових ринках приділили багато уваги такі вітчизняні науковці: Бойчук М., Добровольська О., Жаліло Я. [3], Кремень В., Марина А. [4], Матвеєнко В. [5], Патріац Л., Халатур С. [2], Школьникта І. та інші. Віддаючи належне внеску попередників, відзначимо, що в теорії та практиці переважає вибірковий підхід до вивчення впливу тенденцій, притаманних міжнародній фінансовій системі, на розвиток вітчизняного ринку банківських послуг, унаслідок чого нез'ясованим залишається питання корегування діяльності банків відповідно до потреб економіки, посилених впливом світової фінансової кризи.

Метою статті є вивчення динаміки сектору банківських послуг України на тлі розвитку системи міжнародних фінансів.

Світова фінансова криза 2007–2008 рр. стала поворотним моментом, що змінив ставлення та бачення ролі фінансових інституцій у функціонуванні суб'єктів приватного та публічного секторів. Автори доповіді «Rethinking the Role of Government in Finance», розглядаючи наслідки державного регулювання, підкреслюють його значення в управлінні економічними системами, зокрема забезпеченні нагляду, здоро-

вої конкуренції та зміцненні фінансової інфраструктури, регулюванні взаємодії між фінансовим та реальним секторами економіки [7].

Глибина змін, які відбулися у системі міжнародних фінансів, а також їх наслідки, які продовжують відчуватися в національних економіках й до сьогодні, спричинили появу нових тенденцій у розподілі вартості між активами підприємств, банківських та фінансових установ. Для ілюстрації змін розглянемо основні показники динаміки глобальних фінансових активів до та після початку кризи (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка глобальних фінансових активів [8]

Показник	Вартість активів, трлн дол. США							Структура активів, %		
	1990	2000	2005	2006	2007	2008	2012	1990	2007	2012
Глобальні активи	56	119	165	185	206	189	225	100	100	100
Капіталізація фондового ринку	11	38	47	56	64	36	50	19,6	31,1	22,2
Державні боргові папери	9	18	29	30	32	35	47	16,1	15,5	20,9
Цінні папери	8	19	30	35	39	42	42	14,3	18,9	18,7
Корпоративні боргові папери	3	5	7	7	8	8	11	5,4	3,9	4,9
Сек'ютеризовані кредити	2	5	9	11	13	14	13	3,6	6,3	5,8
Несек'ютеризовані кредити	23	35	42	46	50	54	62	41,1	24,3	27,6
Глобальний ВВП	21,3	38,4	49,8	53,6	58	61,5	72	xx	xx	xx
Показник фінансової глибини	263	310	331	345	355	307	312	xx	xx	xx

Світові фінансові активи – або вартість капіталізації фондового ринку, корпоративних та державних облігацій, наданих банками кредитів [8], – зросли з \$ 12 трлн у 1980 році до \$ 56 трлн у 1990 р., до \$ 119 трлн у 2000 р. та до \$ 206 трлн у 2007 р. Показник фінансової глибини, який вимірюється як відношення активів до ВВП, продовжував зростати із 120 % до 263 %, до 310 % та до 355 % світового ВВП за той же період. Середньорічний темп зростання у складних відсотках за 1990–2000 рр. становив 7,8 %, а з 2001–2006 рр. дещо пришвидшився до 8,1 %. Проте з початком світової фінансової кризи динаміка зростання припинилася.

За підсумками 2008 р. вартість глобальних фінансових активів зменшилася на \$ 17 трлн за рахунок капіталізації фондового ринку, що становить 91,7 % попереднього року, та всього на 2 % більше результату 2006 р. І якщо в 2009 р. фондовий ринок розпочав відновлення з підвищенням вартості операцій з \$ 36 трлн до \$ 48 трлн, то інші показники залишилися незмінними (окрім сумарного державного боргу, який зріс близько 10 % до \$ 42 трлн).

Сектор банківського кредитування розпочав своє відновлення у 2010 р., щоправда темпами вдвічі меншими, ніж це було у передкризові роки, щорічно зростаючи на

\$ 2–3 трлн та досягнувши \$ 62 трлн. Необхідно відзначити, що наведені цифри точніше описують ситуацію у світі загалом, оскільки в країнах ЄС ситуація з фінансами домогосподарств є значно кращою, що пов'язано з активізацією внутрішнього кредитування.

На цьому тлі дещо гірший має вигляд ситуація зі зростанням вартості інших видів глобальних фінансових активів. Зокрема, фондовими ринками не досягнуто рівня результативності у 2007 р., при чому у 2011 р. знову спостерігалось відчутне зменшення обсягів торгів. Загальна вартість міжнародних облігацій хоча й зросла під час піку фінансової кризи на 7,7 % до \$ 42 трлн, продовжує перебувати на рівні 2011 р. Стабільність притаманна для корпоративних боргових паперів, вартість яких уповільнила більше ніж двадцятирічний тренд зростання та перебувала у 2012 р. на рівні \$ 11 трлн.

Якщо результати 1990 р. засвідчили перевагу позик перед іншими видами фінансових активів, то в подальшому прагнення бізнесу диверсифікувати джерела інвестицій стало рушієм для розвитку фінансових ринків. Проте в контексті зниження обсягів операцій на фондовому ринку, значення банківського кредитування в сумарній масі фінансових активів починає відновлюватися. Зокрема, вартість позик у 2012 р. підвищилася як у кількісному, так і в якісному вираженні, склавши 27,6 % вартості глобальних активів проти 24,3 % у 2007 р. та 41,1 % у 1990 р. (табл. 1). Також необхідно відзначити, що обсяг банківського кредитування дещо переважає обсяги сумарного ВВП (за вибіркою [8] – 186 країн) та становить 117 % ВВП у 1990 р., 109 % ВВП у 2007 р. та 104 % у 2012 р.

Відчутно сповільнилися глобальні потоки кредитних засобів. Так, якщо міжнародне кредитування євробанками генерувало близько половини приросту потоків капіталу у 2007 р., то у 2012 р. обсяг виданих кредитів та інших претензій поза Євросоюзом знизився на \$ 3,7 трлн, з яких \$ 2,8 трлн було спрямовано на кредитування резидентів. Внаслідок цього частка європейських кредиторів у міжнародному русі капіталу зменшилася, але зросла до 50 % у вартості кредитів, виданих у межах Євросоюзу. Незначного зростання обсягів кредитування банками США, Канади та Австралії недостатньо для того, щоб заповнити розрив, спричинений зниженням активності європейських банків.

Аналіз динаміки фінансових активів України з 2005 р. вказує на досить інтенсивний розвиток вітчизняного фінансового сектору. Так, за 2000–2012 рр. загальна вартість акцій, державних та корпоративних боргових цінних паперів, виданих банківських та небанківських кредитів зросла більше ніж у 20 разів, із 70,52 млрд грн до 1614 млрд грн відповідно. Різке зростання було забезпечено за рахунок акцій (із 23,1 млрд грн до 173,8 млрд грн) та корпоративних боргових цінних паперів (із 19,6 млрд грн до 753,1 млрд грн) [4].

Загальна динаміка фінансових активів вказує на те, що наслідки світової фінансової кризи сповільнили темпи їх зростання. Якщо у 2008 р. їх вартість зросла до 1239 млрд грн, що на 50 % більше попереднього року, то в усі подальші роки спостерігається тенденція до поступового зниження темпів зростання: із 12 % у 2009 р. до 4 % у 2012 р. Необхідно відзначити, що активність емітентів та позичальників знизилася саме у 2009 р., тобто на рік пізніше, ніж наслідки кризи позначилися на динаміці міжнародних фінансів.

Співвідношення між загальною вартістю фінансових активів та рівнем ВВП у фактичних цінах за аналізований період вказує на зниження глибини вітчизняного фінансового ринку після початку кризи (табл. 2).

Таблиця 2

Розрахунок глибини фінансового ринку України, млрд грн [4, с. 21; 8]

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ВВП (у фактичних цінах)	441	544	720	948	913	1083	130	1411	1455
Приріст, %	100	123	132	131	96	118	120	108	103
Фінансові активи України	71	351	529	819	1239	1389	1451	1551	1639
Приріст, %	100	498	150	154	151	112	104	107	106
Глибина фінансового ринку, %	15	64	73	86	135	128	111	109	112

За нашими розрахунками, на 2013 р. розрив між показниками глибини фінансового ринку за 2013 р. та за 2009 р. становить лише 23 %, що на 7 % менше світового показника. На нашу думку, зростання глибини фінансового ринку 2013 р. спричинене непропорційністю приросту ВВП та загальної вартості фінансових активів.

Найвідчутніше ризики вплинули на поведінку споживачів у секторах банківського кредитування, приріст якого з 2009 р. по 2012 р. склав лише 4 % [4, с. 21]. Загалом, за 3 роки відновлення після світової фінансової кризи (2011–2013 рр.) лише за останній рік було досягнуто відчутного прогресу, коли загальний обсяг кредитів склав 910,8 млрд грн, що становить близько 12 % більше, ніж у 2012 р. (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка банківського кредитування, млн грн [6]

Рік	Всього кредитів резидентам	у тому числі:	
		домогосподарствам	нефінансовим корпораціям
2005	143 423	35 659	106 078
2006	245 230	82 010	160 503
2007	426 867	160 386	260 476
2008	734 022	280 490	443 665
2009	723 295	241 249	462 215
2010	732 823	209 538	500 961
2011	801 809	201 224	575 545
2012	815 142	187 629	605 425
2013	910 782	193 529	691 903

Уповільнення динаміки банківського кредитування продовжувало зумовлювати скорочення обсягу позик, виданих домогосподарствам, який за 2008–2012 рр. склав близько 33 %. Лише за останній рік спостерігається стабілізація тренду на рівні 193,5 млрд грн, що на 3 % більше показника 2012 р. [6]. Стабільним залишається сектор корпоративного кредитування, середньорічний приріст якого складає 24 %; загальна вартість позик зросла в 6,5 разів та становить 691,9 млрд грн. Динаміка виданих кредитів є типовою для

фінансового ринку України, в якій чітко можна виокремити: а) докризовий період, який характеризується стрімким зростанням показників — із 2005 р. по 2008 р., коли загальна вартість виданих позик щороку зростала на 50–70 %; б) післякризовий період, якому притаманним поступове відновлення висхідної динаміки — з 2010 р. по 2013 р., коли темпи зростання коливаються між 5–15 % щороку.

Статистика банківських депозитів за аналогічний період демонструє схожу динаміку. Середньорічний темп зростання до 2008 р. коливався у межах 30–40 %, а з 2010 р. встановився на рівні 20 % щороку. У структурі депозитів більшу частину займають кошти домогосподарства, частка яких на 2008 р. становила близько 61 %, або 217,86 млрд грн. Необхідно відзначити, що за останні роки спостерігається відновлення довіри споживачів до банків — обсяг залучених депозитів подвоївся та склав 441,95 млрд грн. Аналогічну динаміку демонструє ринок корпоративних депозитів, обсяг яких із 2008 р. до 2013 р. зріс із 12,28 млрд грн до 26,44 млрд грн у 2013 р. [1].

Найдужче наслідки фінансової кризи позначилися на обсягах кредитування нерезидентів, які в період між 2005–2008 рр. розвивалися чи не найшвидше з усіх напрямів розпорядження фінансовими активами, коли середньорічний темп зростання становив близько 70 %. Але вже з 2010 р. спостерігається поступове зниження загальної вартості кредитів, виданих нерезидентам. Піковим є 2011 р., коли їх зобов'язання скоротилися на дві третини — з 14,9 млрд грн до 4,9 млрд грн.

Статистика залучення українськими банками депозитів від нерезидентів демонструє схожу динаміку. З 2005 р. до 2008 р. обсяг залучених депозитів зріс у 8 разів, але вже у 2010 р. скоротився майже вдвічі; з 2011–2013 рр. вартість депозитів практично незмінна та залишається на рівні 30,1–33,2 млрд грн. Варто вказати на стійку тенденцію до переважання в їх структурі депозитів на вимогу, вартість яких у 2013 р. становила вже 11,9 млрд грн. Вищенаведене свідчить про зростання ризику неплатоспроможності та втрату довіри до вітчизняних банків з боку іноземних інвесторів.

Отже, післякризовий розвиток сектору банківських послуг в Україні відповідає деяким загальносвітовим тенденціям, зокрема: а) поступове відновлення обсягів кредитування домогосподарств та бізнесу; б) скорочення участі в міжнародному кредитуванні; в) зростання ваги у структурі фінансових активів порівняно з іншими фінансовими інструментами. До того ж вітчизняний банківський сектор має певні особливості, які зумовлені соціально-економічним та політичним становищем в Україні, сформованим за останні роки, та яке є однією з причин: а) відтоку іноземного капіталу з банківського сектору; б) існування відчутної різниці між обсягами споживчого та корпоративного кредитування; в) неефективної реалізації інвестиційної функції банків для забезпечення розвитку реального сектору економіки.

У контексті останніх подій, що сталися в політичному житті країни, перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці шляхів підвищення ролі банківського сектору як джерела фінансування розвитку малого та середнього бізнесу; дослідженні структури фінансових потоків в економіку України та, зокрема, банківський сектор.

1. Грошово-кредитна статистика [Електронний ресурс] // Національний Банк України: [сайт] / Статистика. — 2014. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44579 (25.06.2014). — Назва з екрану; 2. Добровольська О.В. Капіталізація банків України в умовах глобалізації фінансових ринків [Електронний ресурс] / О.В. Добровольська, С.М. Халатур // Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету. —

2011. — № 2. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vddau_2011_2_48.pdf (01.06.2014). — Назва з екрану; 3. *Жаліло Я.А.* Наслідки фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. для України та умови післякризового відновлення // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. — 2011. — № 1. — С. 177–188; 4. *Марина А.С.* Фінансова система України в умовах інтеграції до світового фінансового простору // Фінансовий простір. — 2013. — № 2. — С. 19–23; 5. *Матвєєнко В.К.* Фінансова глобалізація і її вплив на банківську систему України // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / голов. ред. М.І. Зверяков; Одеський нац. екон. ун-т. — Одеса, 2012. — № 44 (1). — С. 331–336; 6. Статистичний бюлетень [Електронний ресурс] // Національний банк України: сайт / Грошово-кредитна та фінансова статистика. — 2014. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897 (13.06.2014). — Назва з екрану; 7. Rethinking the Role of Government in Finance: Global Financial Development Report 2013 / International Bank for Reconstruction and Development; The World Bank. — The World Bank, 2012. — 220 p.; 8. Financial globalization: Retreat or reset? [Electronic resource] / Mc Kinsey Global Institute. — 2013. — Mode of access: http://www.mckinsey.com/insights/global_capital_markets/financial_globalization (01.06.2014).